

ДИАЛЕКТНИ РАЗЛИЧИЯ

Сложните по своя характер различия между българските диалекти могат да бъдат категоризирани и представени в три основни рубрики. Описанието по-долу следва такъв модел.

В рубриката *Фонетика* се описва звуковата система на диалекта. Специално внимание е обърнато на застъпниците на основни старобългарски гласни, тъй като те очертават ясно разграничени ареали.

В рубриката *Ударение* се описват систематични различия в мястото на ударението в сравнение с книжовния език.

В рубриката *Морфология* се описват характерни отличителни черти на съществителните, местоименията и глаголите в сравнение с книжовния език.

* * * * *

ЦЕНТРАЛНОРУПСКИ: РОДОПСКИ: велинградски: преходен (Грашево / Света Петка)

Терминът „велинградски“, използван тук за селата Сърница, Грашево и Света Петка, не е замислен като име на определена диалектна група. Той се отнася по-скоро да името на административния район и е избран по няколко причини. Утвърденият термин „чепински диалект“ се отнася общо до региона, но нито едно от селата в този сайт не е между седемте посочени като част от Чепино в класическото описание на този диалект (Miletich 1912: 8). Като географски термин „Чепино“ включва седемте села посочени от Милетич и още две, едно от които е Света Петка (Чанков 1958: 499).

В лингвистично отношение всяко от трите села в този сайт е близко до чепинския диалект, но и различно по особен начин. Въпреки че Грашево и Света Петка са географски по-близо до чепинската група, диалектът им е по-малко сходен с нея и се характеризира с черти, които го свързват с разложко-бабяшкия. Обратното, Сърница е географски по-далече от чепинската група, но има повече общи диалектни черти с нея. Нашето решение е да се групират трите села под административния термин „велинградски“, но Грашево и Света Петка да се опише отделно от Сърница.

Следва списък на особеностите на диалекта на Грашево и Света Петка, базиран на текстовете от двете населени места, представени в сайта. Примерите са взети от текстовете.

Съкращения: с главна буква е означено селото, както е посочено по-горе (Г = Грашево); числото, което следва, показва номера на текста от това село (например СП1 = Света Петка 1), а след многоточието е номерът на реда в текста, където посочената форма се появява.

Фонетика

- Ятовата гласна в неударени срички се явява като /*ě*/ в Света Петка, докато в Грашево се явява /*e*/, освен след съгласната /*ц*/, където се явява /*a*/.

Примери: *голѣми* (СП1: 151), *бѣло* (СП1: 39), *сѣкакву* (СП: 95) // *нѣкуй* (Г: 67), *видѣл* (Г: 84), *тѣн* (Н: 106) // *цѣл'* (Г: 121)

- Етимологичното *я* се явява като /*a*/ или /*ě*/.

Примери: *ш'арките* (СП1: 75), *уѣ'ѣк* (СП: 13)

- Големият ер се явява като /*a*/ в корена и като /*o*/ в афикси и в члена за мъжки род единствено число.

Примери: *исѣһне* (Г: 93), *снѣи* (Г: 131) // *какѡф* (СП3: 132), *ветерѡ* (СП3: 99)

- Голямата носовка се явява като /*a*/.

Примери: *kàитə* (СПЗ: 13), *nàт* (СПЗ: 84)

- Силабичното /r/ се явява като /rʲ/.

Примери: *врѣвѣа* (СП1: 29), *дрѣво* (СП1: 121)

- Групата /чр/ + малък ер се явява като /ч'ър/.

Пример: *ч'ърно* (СП1: 39)

- Началната група /мн/ е дисимилирана във /фн/.

Пример: *фнòгу* (СП1: 49)

- Групата /вн/ се асимилира в /мн/.

Пример: *плѣмн'а* (СПЗ: 29)

- Групата /ср/ понякога се замества със /стр/.

Примери: *стредàта* (СП1: 109), но и *средàта* (СПЗ: 66)

- Мекото /т'/ понякога се замества с меко /к'/.

Пример: *прàпак'* (СП2: 67)

- Меките съгласни може да се появяват в краесловие.

Примери: *рудàн'* (Г: 94), *прàпак'* (СП2: 67)

- След крайна съгласна се добавя шваа като маркер за незавършеност на фразата.

Примери: *имòт^ø* (Г: 65), *нàзэрцик^ø* (СП1: 43)

Ударение

- Често се появява двойно ударение.

Примери: *àлиитѣтə* (Г: 114), *мумѝчетàтə* (Г: 59), *цàревѣно* (СПЗ: 9), *набѣ̀рдилàтa* (СП1: 124)

- Начално ударение в императивните форми.

Примери: *нàтч'и* (СП1: 161), *кàжи* (СП2: 85)

- В аористни форми и причастия ударението се мести върху тематичната гласна.

Примери: *изгубѝ* (СП1: 150), *минà* (СПЗ: 17), *имàлу* (СП1: 160), *учѝли* (Г: 38), *удѝли* (Г: 69)

Морфология

- Плуралното окончание за многосрични съществителни от мъжки род е /-e/.

Примери: *май̀стуре* (СПЗ: 33), *дѣвол̀ето* (СПЗ: 17)

- Членът за мъжки род единствено число е /-o/ след твърда и /-e/ след мека съгласна.

Примери: *йѡкълo* (СП1: 96), *дѡрѡкy* (СП1: 8) // *разбѡйe* (СП1: 30), *yгѣн'е* (СП2: 4)

- Членът за мъжки род множествено число е /-to/.

Примери: *айвѡнетo* (СП3: 29), *мѡж'ѣту* (СП1: 139)

- Крайното /-t/ понякога изпада във формите за трето лице множествено число сегашно време.

Примери: *видѣ* (СП2: 99), *вѡртѣ* (СП3: 79)

Литература

Miletič, Ljubomir. 1912. *Die Rhodopenmundarten der bulgarischen Sprache*. Schriften der Balkankommission der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Vienna.

Чанков, Жечо. 1958: *Географски речник на България*. София, „Наука и изкуство“.